QUOUSQUE TANDEM? BETIRAKO DENAZ

Manu Egaña Txopitea*

Badira gizarte batek bere ongizatearen zergatiei buruz galdetzeari uzten dion garaiak, bere ongizatea paisaiaren parte dela sinetsita amaitzen duelako. Pixkanaka gertatzen da, ia oharkabean. Belaunaldi askoren ahalegin kolektiboaren emaitza izan dena eskuratutako ondare gisa hartzen hasten gara, paisaiaren parte balitz bezala; oparotasunak, hartzen ditugun erabakiak edozein direla ere, bere jarraitutasuna bermatuko lukeen naturaren lege bati erantzungo balio bezala. Agian hori da arrakasta izan duten gizarteen arriskurik handiena: ez aberastasuna galtzea, baizik eta aberastasun hori lortzea posible egin zuten arrazoiak ahaztea.
Nire ustez, Gipuzkoa poliki-poliki puntu horretara hurbiltzen ari da. Ez gure industria-sarea lehiakorra izateari utzi diolako, ezta gure enpresek hamarkadetan erakutsi duten egokitzeko gaitasun aparta galdu dutelako ere. Kontrakoa, hain zuzen. Lurralde oparo, berritzaile eta industriazale batean bizitzen jarraitzen dugulako, ondorioak eta kausak nahasteko arriskua dugu. Ongizatea abiapuntutzat hartzen hasi gara, eta ahaztu egiten dugu, egiaz, emaitza izan dela beti. Hamarkadetan zehar, Gipuzkoa industria-lurralde bat baino askoz gehiago izan da. Lana, erantzukizuna eta konpromisoa ulertzeko modu jakin bat izan da. Familia-tailer txiki askok mundu osoan lehiatzeko gai ziren enpresak sortu zituzten, lehengairik gabe, barne-merkatu handirik gabe eta abantaila geografiko berezirik gabe.

Hori guztia posible izan zen ezagutza teknikoari, etengabeko ikaskuntzari, emandako hitzari, ekiteko ausardiari eta ahaleginak merezi zuela sinesteari balioa ematen zion kultura bat zegoelako. Ez zen lan asko egitea bakarrik. Lana ondo egitea zen kontua. Etengabe hobetzea. Erantzukizunak hartzea. Berrikuntza bakoitzak, bezero berri bakoitzak eta produktibitatearen hobekuntza bakoitzak milaka familien etorkizuna sostengatzen zuen proiektu kolektibo bat indartzen zuela ulertzea.

«Ongizatea abiapuntutzat hartzen hasi gara, eta ahaztu egiten dugu, egiaz, emaitza izan dela beti».

Arrakasta ekonomikoa ez zen kasualitatea izan; kultura jakin baten ondorio zuzena izan zen.
Horregatik kezkatzen nau gaur egun gure eztabaida publikoan nagusitzen ari diren elkarrizketa batzuen norabideak. Gero eta gehiago hitz egiten dugu aberastasuna nola banatu, eta gero eta gutxiago nola sortzen jarraitu. Soldatez, lanaldiez, baimenez edo eskubideez eztabaidatzen dugu —gai guztiak zilegi eta beharrezkoak dira—, baina ia ez dugu denaren aurretik dagoen galdera bati heltzen: nola izango gara lehiakorrak hemendik hogei urtera? Galdera deserosoa da, epe laburretik harago begiratzera behartzen gaituelako. Aberastasuna ez da dekretuz sortzen. Banatu aurretik, norbaitek sortu egin behar du.
Eta gurea bezalako lurralde batean aberastasuna sortzeak esan nahi du egunero lehiatu behar dugula Polonia, Turkia, India, Vietnam edo Txinako enpresekin; etengabe produktibitatea hobetzen dutenekin, teknologia berriak txertatzen dituztenekin eta hamarkadetan zehar gure enpresek irabazi duten prestigio bera lortu nahi dutenekin.
Ez ditut lerro hauek nostalgia hutsagatik idazten, ezta iraganeko edozein garai hobea izan zela sinetsita ere. Ez dut uste, halaber, ongizatea lan-eskubideak murriztuz eraiki behar denik. Dikotomia faltsua litzateke hori.

Beste kezka bat dut: ia ohartu gabe, gaur egun dugun eredu ekonomikoa posible egin zuten oinarri kultural batzuk ahultzen ari ote garen.
Bereziki kezkatzen nau pertsonen nahiak eta asmoak enpresa bat hazten duen horretara bideratzen ez dituzten sistemak diseinatzen ari ote garen. Taldeak gidatzea, proiektu estrategikoak zuzentzea, bezeroak bisitatzea, merkatu berriak irekitzea, hornitzaileekin negoziatzea, erabaki konplexuak hartzea edo saihetsezinez ziurgabetasuna eta higadura pertsonala dakarzten erantzukizunak bere gain hartzea ia ez da modu berezian aitortzen. Inork esplizituki esan gabe ere, zabaltzen ari den mezua da ahalegin gehigarriak, arriskuak eta konpromisoak gero eta balio txikiagoa dutela.

Eta pizgarriek, ekonomiak eta esperientziak behin eta berriz erakutsi duten bezala, ez dute soilik errenta banatzen; jokabideak moldatzen dituzte, bokazioak gidatzen dituzte eta, azkenean, erakunde baten kultura eta, denborarekin, gizarte osoarena ere definitzen dute.
Ez da berdintasuna zalantzan jartzea. Berdintasuna gure gizarteen lorpen handienetako bat da eta zaindu beharrekoa. Galdera beste bat da: desberdintasunak murrizteko ahaleginean ikasteko, arriskuak hartzeko, pertsonak gidatzeko edo berritzeko pizgarriak ezabatzen baditugu, zer motatako erakundeak eraikitzen ari gara? Eta, batez ere, zer motatako gizartea? Ekonomialariek aspaldidanik gogorarazten digute egia deseroso baina sinple bat: pertsonok pizgarriei erantzuten diegu. Ez berekoiak garelako, baizik eta komunitate orok, modu esplizituan edo isilean, zer jokabide baloratzen dituen transmititzen duelako.

«Ez dago oparotasun iraunkorrik gizarte batek ezagutza, ahalegina, erantzukizuna eta merezimendua baloratzeari uzten dionean».

Gizarte batek erantzukizun, konpromiso edo ekarpen maila desberdinak behar bezala bereizteari uzten dionean, ez ditu soilik desberdintasunak zuzentzen; aitortza merezi duenari buruzko mezu kulturala ere bidaltzen du. Eta mezu kulturalek jokabideak moldatzen dituzte.
Horri beste adierazle batzuk gehitu behar zaizkio, arinkeriaz baztertu behar ez genituzkeenak.
Gipuzkoak Estatuko absentismo-tasarik handienetako batzuk ditu. Enpresa askok gero eta zailtasun handiagoak dituzte industria-lanpostu jakin batzuk betetzeko. Biztanleria zahartzen ari da, nazioarteko lehia gero eta handiagoa da, eta aurrerapen teknologikoak gero eta prestakuntza handiagoa eskatzen du. Fenomeno horietako bakoitzak bere aldetik ez du hondamendirik iragartzen. Baina guztiak batera aztertuta, gutxienez gogoeta lasai bat merezi duen joera marrazten dute. Greziako mitologiako istorio batek betidanik iruditu zait bereziki adierazgarria. Kasandra, Priamo eta Hekuba Troiako erregeen alaba, eta Hektorren eta Parisen arreba, Apoloren eskutik etorkizuna ikusteko dohaina jaso zuen. Jainkoa arbuiatu zuenean, dohaina madarikazio bihurtu zuen: etorkizuna ikusten jarraituko zuen, baina inork ez zuen inoiz bere ohartarazpenik sinetsiko. Kasandrak zurezko zaldiaren etorrera aurreikusi zuen, Troiaren suntsipena iragarri zuen eta hura saihesten saiatu zen. Inork ez zion sinetsi. Ez oker zegoelako, baizik eta goizegi zuelako arrazoia. Batzuetan pentsatzen dut gizarteok ere antzeko gortasun mota bat garatzen dugula. Ez seinaleei muzin egin nahi diegulako, baizik eta psikologikoki askoz erosoagoa delako hamarkadetan ondo funtzionatu duenak betiko horrela jarraituko duela sinestea.
Gaur egun lehiakortasunaz, produktibitateaz edo ahaleginaren kulturaz hitz egitea ongizatearen aurkako diskurtsotzat edo lortutako eskubideei uko egitekotzat hartzen da sarritan. Agian, ordea, benetako arduragabekeria ez da galdera horiek egitea, baizik eta oraindik garaiz gaudenean egiteari uztea.
Nahiko nuke oker egotea. Nahiko nuke hemendik hogei urtera norbaitek lerro hauek berrirakurri eta alferrikako ezkortzat jotzea. Albisterik onena izango litzateke.
Baina historiak zerbait erakusten badigu hauxe da: oparotasuna ez dela egun batetik bestera desagertzen. Lehenago gertatzen da askoz sotilagoa den zerbait: gizarte batek aberastu zuten balioak ahazten hasten da. Ahaleginaren, konpromisoaren, erantzukizunaren eta merezimenduaren kultura ahuldu egiten da; pixkanaka ahaztu egiten dira gaurko ongizatea eraiki zuten sakrifizioak, eta jaso duguna betiko bermatuta dagoela sinesten hasten gara. Orduan agertzen da konplazentzia.
Eroso jartzen gara. Lehiakorrak izaten jarraitzeko zer egin behar dugun galdetzeari uzten diogu, agian esplizituki esan gabe ere, beti izango garela sinesten dugulako. Eta ondoren hasten da, ia oharkabean, lehiakortasuna higatzen. Ondorio ekonomikoak iristen direnean, jada ez dira arazoaren jatorria; urte luzez ernatzen joan den aldaketa kultural baten agerpena baino ez dira. Izan ere, benetako eztabaida ez da inoiz izan lehiakortasunaren eta ongizatearen artean aukeratzea. Gakoa da ulertzea bata bestearen baldintza dela. Ez dago soldata onik enpresa lehiakorrik gabe. Ez dago ongizate-estatu sendorik aberastasuna sortzeko gai den ekonomiarik gabe. Ez dago oparotasun iraunkorrik gizarte batek ezagutza, ahalegina, erantzukizuna eta merezimendua baloratzeari uzten dionean.
Agian iritsi da elkarrizketa hori berreskuratzeko garaia. Ez gehiago lan egiteko, baizik eta etorkizunean nolako herria izan nahi dugun galdetzeko. Izan ere, benetako galdera ez da datorren urtean zenbat gehiago banatu ahal izango dugun; benetako galdera da zer Gipuzkoa ari garen eraikitzen, gure seme-alabek ere, hemendik hogeita hamar urtera, guk oinordetzan jaso dugun oparotasunaz gozatzen jarraitu ahal izan dezaten.